

de Roma), en el registre de la Confraternita dell'Annunziata de l'any 1457 (Ugolini, *ARom.* xvi, 50); un poc més al Sud, ja cap als Abruzzi: Subiaco *la jàvica* 'la claveguera' (Lindstrom, *Studi Rom.* v, 253), i per a altres formes semblants en els dialectes, veg. Salvioni, *RDR* v, 190; el *REW* assenyalava *chioca* (<CLAUCA) a Siena; i a Pistoia hi ha alhora *chiòvina* i *chiddina* (*REW*), on tenim evidentment un canvi de sufix (-INA per -ICA), car *chiddina* és alteració de *chiòvina* i aquest de **chiòvina*, alteracions que foren conseqüència de la substitució de *chiavo* 'clau' (mot parònim de sentit diferent però més divulgat) quan es canvià, per via fonètico-analògica, primer en *chivo* i després en *chiodo*.³ L'existència de bases iguals, o molt semblants, en ll. vulgar està comprovada per la documentació llatina. En particular està força documentada en aquella època una antiga variant CLAVACA en lloc de CLOACA. Com detalla Heraeus (*ALLG* xi, 314) figura ja en Nonius i en bastantes glosses i escolis gramaticals (Keil, *Gramm. Latini* iv, 198.12); en glosses «cloaca: *clabaca*», *CGL* ii, 391.2; «*clauaca: ἀπάρα*» ['canal, vall, fossat'], ib. iii, 196.50, i d'altres (veg. *CGL* vi, 223); «*clabaca* vel *aquaria*», *CGL* v, 494.63. També «*cloaca non clauaca*» en les versions E (i probablement F) de l'*Appendix Probi*; ⁴ *clabaca* en el Dioscòrides «lombard» del S. vi (*RFgn.* xiv, i, 609).

Fins la derivació en -ARIA, postulada pel cat., la tenim documentada ja per fonts de l'Antiguitat, en forma ben pròxima a la que ens cal com a base, com sigui que no sols tenim l'adjectiu *cloacarius* en l'Edicte de Diocleciana (7.32), sinó que *cluacaria*, que figura en l'Itinerari Antoní (43.7), té tot l'aire (i més trobant-se en una descripció geogràfica) de ser un nom substantiu de sentit més o menys comparable al nostre ('desaigua?', 'albelló?').

Sense entrar a fons en la qüestió de si el mot llatí és o no és d'origen indoeuropeu (i no pas, com suggereix Alessio, «mediterrani», cf. Ernout-M. i Walde-H.), reconeguem que no hi hauria dificultat per la banda del radical.⁵ CLOACA parteix d'un més antic *clouaca* que està ben documentat ja per Varró; i que existí una arrel indoeuropea *KLEW* 'netejar' és en tot cas un fet cert, gr. *κλύζω* id., i formes ben semblants en balto-eslau i en germànic (el grup de l'al. *lauter*, gòt. *blutrs*). Ara bé el pas de *KLOU-* a *clau-* (*clauaca*)⁴⁵ seria del mateix tipus que el que ens presenten els duplicats llatins —en part llatí vulgar— *LOVERE* > *LAVERE* (*LAVARE*), *COVA/CAVA*, *VOCUOS/VACUOS* (amb *VOCITUS/VACATUS*, *vocare/vacare*), romànic *NAVACULA* (*navalla*)/*NOVACULA*.

Hi ha, d'altra banda, la qüestió relativa a la terminació. Des del punt de vista català, tenim dret a deixar enlaire el dubte entre si CLAVICA resulta d'una trivialització de sufix de CLOACA, o si aquell era tan antic com aquest, constituint un duplicat sufixal originari.⁵⁵ Com que la dissimilació vocàlica *e-é* > *a-é* és un fet constantment repetit en els nostres parlars occidentals (i a més poden entrar en joc ultracorreccions d'això, afavorides per la major abundància dels mots en -*eguer*), tant fàcil fóra que *clavaguera* s'hagués en-

gendrat en català per modificació de *clavaguera*, com viceversa. Per més que les grafies aplegades al començament d'aquest article preponderin cap a la primera alternativa, no n'hi manquen d'oposades. L'única cosa que fa certa impressió, i és favorable a la *a'*, és la seva aparició repetida en les dues testificacions més antigues del mot català, per bé que llatinitzat (Bast.-Bass., 509): «*viaducto cum ipsa clauagaria unde exit ipsa aqua ---*», a. 1006, i «*domos cum solis et --- cloacis --- cum exiis et regressis earum et cum andronis et clauagarias*» a. 1077. El fet de ser formes llatinitzades fa, encara, que no cloguin la qüestió (¿la influència del record de *cloaca* sobre el notari no hi seria present com hi fou la de -*aria* = -*era*?).

Allò mateix, si fa no fa, que ha pres el nom de *clavaguera*, en ross. i altres zones extremes de la llengua, com hem vist supra, es diu *cloell* avui al Baix i Alt Empordà i fins a Besalú i Garrotxa: «la bassa --- d'on l'aigua, saltant per sobre' l rodet, feya moure la --- maquinària, y s'escolava tota escumosa per un *cluell*, que la tornava al torrent, després de joguinejar entre motes de sàlics», MVayreda (*Punyalada* viii, 127., 102). Però no és solament canal de molí sinó més aviat desaigua, ni més ni menys que la *clavaguera* rossellonesa, etc. (cita de V. Català en *AlcM*): un *kluel* «clavegueró o canó de desaigua de l'aigua sobrant d'un camp» Vilacolum (1958); «la Font de la Biure surt de sota d'un *kluel*» Vilajuiga; igual m'ho definiren entre Figueres i Vilamalla, i em guiaren cap al Rec del *kluel*, afluent de Fortianell; i també n'hi ha a Sant Climent Sescebes, perquè hi anoto una partida rústica *Els Cloells* en terres baixes, no llunyanes del riu Anyet (tot 1958).

No ens deixarem desviar per una variant *closell* que *AlcM* dona vagament com a pròpia de la Garrotxa: ha de ser una forma molt minoritària i evidentment ultracorregida (fals model *roella/rosella*, *reina/resina*, *Clua/Clusa*, *cloïssa* < CLAUICIA, i en sentit contrari *Gresolet* < *Gre(v)olet* ACRIFULETUM), car el sentit de 'clos' no tindria aplicació a un conducte (que justament cal evitar que s'embussi), i MVayreda és evidentment millor jutge de l'ús de la Garrotxa que un col·laborador recent i anònim de l'*AlcM*.

És versemblant que *cloell* vingui d'un *CLOVICŪLUM diminutiu d'un *CLOVICA per CLAVICA/CLOVACA. Ara bé si aquesta etimologia és certa reforçaria la tesi de l'antiguitat de CLAVICA, i per tant, per via indirecta, la de la *e'* de *clavaguera*.

⁵⁰ DERIV.: *Clavagueral. Clavegueró* [1803, Belv.].

¹ *Les Clavegueres* cap dalt de la vall de Sança, 1959. «Canaló de desaigua d'un camp o prat» a Ur: «a la Bullosa, com que hi havia molta aigua, hi havien fet moltes *klabægérās*», 1959. — ² En castellà, ben entès que no hi ha res d'això, i que el modern *cloaca* és un pur llatinisme, no gaire antic per cert (cf. *albañal*, el mot nacional allà), des del S. xvi, i de primer poc usat. De tota manera l'aparició d'un cas de *cloaga* a prat. S. xiv ens confirma que el mot llatí no fou tampoc per aquest costat